

Voorwoord

Een idioot plan

Het groepje strijders had thee gemaakt op een groot veld in de Qandil-bergen, niet ver van de Iraanse grens. De zwarte pot hing boven een rookloos houtvuur, de suikerpot ging rond. Er werd gepraat, gelachen. Het uitzicht de vallei in en over de bergen was fenomenaal, de herstkleurenpracht uitbundig en de lucht strak blauw. Vanachter een berg kwamen ons een kudde schapen en een herder tegemoet. Ik hoorde de bellen en een luide rochel. Een verlangen in de bergen te blijven overviel me. Maar het kon niet. Ik ben geen strijder.

Een paar uur later viel het kwartje. Ik mag dan geen strijder zijn, ik ben wél journalist. Stel nu eens, dacht ik, dat ik een jaar naar de PKK zou gaan en er een boek over zou schrijven? Zou dat kunnen, of is het een onuitvoerbaar plan? Ik vroeg de persman van de PKK of we even konden praten. 'Luister,' zei ik, 'ik heb een idioot plan.' 'Daar zijn we gek op hier, idiote plannen, dus laat maar horen,' was zijn antwoord. 'In het kort: ik kom een jaar bij jullie en schrijf er een boek over. Wat denk je?' Hij lachte en zou het met het leiderschap bespreken.

Het was november 2015, dus twee maanden nadat Turkije mij vanwege mijn werk als journalist het land had uitgezet. Die uitzetting kwam voor mij onverwacht. Nu ik erop terugkijk, vind ik dat oneindig naïef van mezelf. Ik lag immers al maanden met de Turkse staat overhoop.

De problemen waren begonnen in januari van dat jaar. Op een

middag rond half één werd er op de deur geklopt van mijn appartement in Diyarbakır, de Koerdische stad waar ik sinds 2012 kantoor hield, nadat ik eerst zeven jaar vanuit Istanbul had gewerkt. Toen ik de deur opende, keek ik in de lopen van een stuk of vijf mitrailleurs. Op de uniformen van de heren en één dame stond TEM, de afkorting van de anti-terrorismpolitie. Ze doorzochten mijn huis en namen me mee naar het bureau. Ik werd verdacht van het maken van propaganda voor een terroristische organisatie.

Een paar uur later was ik weer vrij, waarschijnlijk mede door de inzet van minister van Buitenlandse Zaken Bert Koenders, die net die dag op officieel bezoek was in de Turkse hoofdstad Ankara. Vraag me niet waarom de politie me precies die dag kwam halen, vraag me niet wat er zich achter de schermen allemaal heeft afgespeeld. Ik weet het niet en voor mij doet het ook niet ter zake.

Voor mij deed, en doet, alleen mijn werk ertoe. De kwestie leidde me af van waar ik mee bezig wilde zijn: rondreizen in Koerdistan en verhalen maken. Die afleiding werd nog groter toen de staat besloot een rechtszaak tegen me te beginnen wegens propaganda voor een terroristische organisatie. Ik stond nog meer Nederlandse, (kleine oppositionele) Turkse, Koerdische en internationale media te woord, ik moest een advocaat regelen, een strategie uitstippelen, een verdediging schrijven. Ik voelde me sterk, de adrenaline maakte me strijdbaar. Mijn advocaat Ramazan Demir rekende erop dat ik zou worden vrijgesproken. Begin april kreeg hij gelijk.

Heb ik overwogen mijn werk in Turkije te staken? Geen seconde. Het was namelijk niet mijn manier van journalistiek bedrijven die mij in problemen bracht. Het was het gebrek aan democratie van de Turkse staat. Daar publiceerde ik over, niet alleen in het Nederlands maar ook steeds vaker in het Turks en Engels, en nog wel vanuit Koerdisch perspectief, vanuit de symbolische hoofdstad der Koerden. Dat trok Turkije niet. Uit het strafdossier tegen mij bleek dat de aanklager willekeurig had gegrastuind in mijn stukken. Aan willekeur kun je je niet aanpassen, als je het al zou willen.

Er waren, kortom, twee opties. Ik zou óf doorgaan met waar ik mee bezig was, óf ik zou de journalistiek aan de wilgen hangen. Een makkelijke keus.

Vanaf dat moment was mijn uitzetting uit Turkije onvermijdelijk. Het drong niet tot me door, waarschijnlijk uit zelfbescherming want het zou me hebben verlamd. Tot het zover was, op 9 september 2015. De details staan verderop in dit boek. Ik heb mijn leven, dat me paste als een huid, achter moeten laten in Diyarbakir. Het enige dat ik mee kon nemen, was mezelf. Mijn strijdbaarheid en mijn wil het verhaal van de Koerden te vertellen, had ik dus nog. En daar in die vallei in de bergen leidde dat in een flits tot dit project, tot dit boek.

Niet dat het geen hoofdbrekens heeft gekost om de beslissing te nemen dit project daadwerkelijk op me te nemen. Om mijn veiligheid heb ik me geen zorgen gemaakt. Veiligheid is een kwestie van risico's inschatten. Waar het mij om ging, was het journalistieke gehalte van het project. De PKK zou geen inhoudelijke eisen aan me mogen stellen. Ik zou voldoende toegang moeten krijgen tot kampen en bases. Als het om wat voor reden dan ook niet zou lukken om mijn werk te doen zoals ik dat wilde, zou ik het project voortijdig staken.

En ik wilde niet alleen beslissen. Ik sprak met een aantal collega's. Eentje daarvan zei: 'Niets vloeit logischer voort uit je jarenlange werk in Turkije als dit project. Het is idioter om het níet te doen dan wél.' Gelijk had ze. Niet lang daarna werd mijn projectvoorstel goedgekeurd door het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten. Het toch niet zo idiote plan kon van start gaan.

Terug naar Koerdistan.

Frédérique Geerdink
Amsterdam, 9 april 2018

Hoofdstuk 1

Zwembad

Kameraad Ronahî ligt op de grote keien naast de wild stromende rivier. Ze hapt naar adem, ze hoest. Een andere guerrillero zit naast haar en houdt haar hand vast, anderen staan over Ronahî heengebogen. Kameraad Dilsoz staat erbij en hijgt uit: in zijn poging Ronahî te redden van de kracht van het kolkende water dat haar naar de diepte trok, ging hij zelf ook een paar keer kopje onder.

In de rivier staat kameraad Hesen op zijn anderhalve been met prothese om zich heen te kijken. Was dit toch geen goeie plek om een stuk van de rivier af te dammen met stenen en boomstammen om zo een zwembad te creëren voor afkoeling in de bloedhete zomer? Te dicht bij de waterval, die onvoorspelbare onderstromen veroorzaakt? Hoe kan het dat ze dit verkeerd hebben ingeschat? Hoeveel zwembaden heeft hij al niet gebouwd in zijn leven?

Het is een uur of drie 's middags, zaterdag 16 juli 2016. Zo'n twintig mannen en vrouwen zijn een paar uur bezig geweest met het bouwen van de dam. Twee kameraden werkten een stuk stroomopwaarts, nog net in ons zicht, waar ze boomstammen vonden die ze in de rivier gooiden. De stroom nam ze mee naar beneden. Ze tuimelden de waterval af, de verzamelde guerrillero's in de rivier manoeuvreerden ze op hun plek. Een paar anderen vormden een ketting van de oever naar de dam-in-aanbouw. Ze wrikten grote keien los en gaven ze door naar de bouwers, die ze op, tussen en tegen de stammen legden. Anderen schepten grote geweven plastic zakken vol stenen en sleepten ze door het water naar de dam.

Daar sjorden drie, vier mannen en vrouwen ze op hun plek.

De hitte is verzengend, het water ijskoud. De walnotenbomen op de oevers zorgen voor schaduw. Door het bulderende water horen we kameraad Adar pas roepen als ze al dicht bij ons is. Ze roept iets in het Koerdisch. Ik herken het woord, dat in het Turks hetzelfde is: 'Darbe!' Zegt ze dat echt, *darbe*, oftewel een coup? Een coup? 'Wie zegt dat?' vraag ik. Adar zegt dat elke Turkse zender het over niets anders heeft. Er is een luchtaanval op het parlement geweest, de Bosporusbrug was uren bezet, er zijn veel doden gevallen maar nu worden er soldaten opgepakt. De coup lijkt mislukt.

Ronahî is nog zo slap als een vaatdoek. Ze wordt overeind geholpen en ondersteund. Hesen en de anderen in de rivier struinen naar de oever. Ik draaf achter Adar aan over het smalle onduidelijke bospad naar het kamp, nog geen honderd meter stroomafwaarts. In de hoek van de centrale tent, een stevig bouwwerk met een oppervlakte van zo'n veertig vierkante meter en ruim twee meter hoog, staat de tv op een paar kratjes die door een welgeplaatste doek net een tafel lijkt. CNN Türk, NTV, HaberTürk, AHaber, we zappen langs de Turkse kanalen. Ze brengen allemaal hetzelfde.

We lopen bijna een etmaal achter op het nieuws. De coup-poging was de avond ervoor, 15 juli, en de zenders zitten al in de analysemodus in plaats van overzichten te brengen van wat er tot nu toe allemaal is voorgevallen. We zien beelden van chaos op de Bosporusbrug in het donker, woedende burgers die met Turkse vlaggen zwaaien en jonge militairen uit hun voertuigen sleuren. Een legerbasis, militairen in broek en hemd knielend op de grond, wachtend tot ze afgevoerd zullen worden voor verhoor. Premier Binali Yıldırım is in beeld, omgeven door veiligheidsmensen, ergens buiten maar het is onduidelijk waar. Waar is president Erdoğan? Is het waar, van die luchtaanval op het parlement? Was legerleider Hulusi Akar hierbij betrokken? Ik word

geen wijs uit de berichtgeving. Het lijkt nu al onmogelijk het nieuws nog in te halen.

Ik zit in kleermakerszit pal voor de tv. Achter me drie andere Europeanen die net als ik deze zomer de cursus Koerdisch volgen. Zij kennen geen Turks. Ze vragen me te vertalen wat er wordt gezegd. De analisten zijn, zoals te doen gebruikelijk op de Turkse tv en zeker in een crisissituatie zoals deze, allemaal op de hand van de regering. De analisten hebben het over Fethullah Gülen. De Europeanen kennen Gülen niet. 'Dan kan ik je dit niet uitleggen,' zeg ik. Stiekem erger ik me aan zoveel gebrek aan kennis bij mensen die besloten hier naar de bergen, naar de PKK te komen zich kennelijk zo slecht hebben verdiept in Turkije dat ze nog nooit van Gülen hebben gehoord.

Hoeveel Gülençis zitten er nou helemaal nog op hoge posities in het Turkse leger? denk ik. Zit hier niet vooral de oudere garde van generaals achter, die het nooit op islamitische politiek en al zeker niet op Erdoğan heeft gehad? En sinds wanneer mislúkken er eigenlijk coups in Turkije, met alle ervaring die het Turkse leger heeft met deze specifieke klus? Wist Erdoğan ervan?

De Turkse tv gaat me niet wijzer maken. Ik draai me om naar kameraad Nûman, een ervaren guerrillero van eind dertig die nooit te beroerd is zijn visie op allerhande kwesties uit de doeken te doen. Maar Nûman praat met een kameraad over iets anders, de tv heeft zijn aandacht niet. 'Wat denk je ervan, kameraad Nûman?' vraag ik desondanks. Hij schudt zijn hoofd, haalt zijn schouders op en zegt: '*Her şey bize bađlı*', 'Alles is verbonden aan ons.'

In een hoek van de tent ligt Ronahî onder een deken. Ze rilt. Haar dikke haar met fijne krullen is alweer bijna opgedroogd, haar gezicht is bleek. Haar hoofd is op een dik kussen gelegd zodat ze het scherm van de tv kan zien maar haar ogen zijn gesloten. Ook de andere strijders blijken hun belangstelling voor de coup alweer verloren te hebben.

Blauw water

Anderhalve maand eerder had ik bij aankomst bij de PKK van een strijdster een nieuwe naam gekregen, een *nom de guerre*: Avaşîn. Zo'n naam krijg je vooral om veiligheidsredenen, maar het is ook handig omdat veel Koerden mijn westerse naam niet makkelijk uit kunnen spreken of onthouden. Avaşîn betekent 'blauw water'. Er is een regio aan de Turkse grens die zo heet, maar Avaşîn is ook de naam van een rivier. Bij de bron van de Avaşîn ontspringt ook een andere rivier. Die is, zo werd me bezwerend verteld, niet zo helder, zo sprankelend, zo fris, zo betoverend als de Avaşîn, maar duister en troebel. Ken ik de Avaşîn? Ik was toch in de regio Yûksekova geweest, waar de Avaşîn ook stroomt? Ik ben toch die Nederlandse journalist die nog niet zo lang geleden in Yûksekova op reportage was en vanuit daar door Turkije het land werd uitgeknikkerd? Dan is Avaşîn de perfecte naam, ook omdat je ogen şîn zijn. Mijn ogen zijn niet blauw, maar şîn, dat heb ik wel onthouden van eerdere cursussen Koerdisch, betekent als het om ogen gaat ook groen.

Mijn achternaam koos ik zelf. Ik hoefde er geen seconde over na te denken. Tijdens dit jaar in de PKK heet ik Avaşîn Amed, naar de Koerdische naam van de hoofdstad der Koerden, Diyarbakır, tot ik werd uitgezet uit mijn geliefde standplaats, het fort van de Koerdische opstand waar ik mijn hart achterliet.

Amed is nu kapot. Meer precies, een deel van de historische stad, Sur, is nu kapot. Zoals Amed het hart is van Koerdistan, is Sur het hart van Amed. De oorlog woedde er van eind 2015 tot het voorjaar daarop. De Turkse staat denderde er naar binnen en wals-te alles plat.

Het is een andere wereld die ik binnenstap als kameraad Avaşîn, al realiseer ik me dan nog niet hoe alomvattend anders. Het is een wereld waar ik als journalist Fr derike wat van denk te weten. Ik volg de PKK al jaren en toog een aantal keren naar hun hoofdkwar-

tieren in de Qandil-bergen om de hoogste commandanten te interviewen. En dat niet alleen. De laatste drie van mijn negen jaar durende correspondentschap was Diyarbakır mijn standplaats. Ik reisde veel door Koerdisch gebied, doorgaans Zuidoost-Turkije genoemd maar onder Koerden bekend als Bakur, wat 'noord' betekent, dus Noord-Koerdistan. In al die steden, dorpen en gehuchten leerde ik het Koerdische volk kennen. De dagelijkse realiteit waar zij in leven, de minachtig voor en ontkenning van hun identiteit waar ze al decennialang slachtoffer van zijn en onvermoeibaar en vastberaden tegen strijden. Ik leerde hun geschiedenis kennen, hun dromen, hun doden.

Ik hoorde de slogans. Slogans die bij elke demonstratie, begrafenis, feestdag en herdenking worden gescandeerd. '*PKK halktır halk burada*': de PKK is het volk en het volk is hier. '*Bê serok jiyana nabe*': geen leven zonder de leider.

Vanuit die werkelijkheid arriveerde ik begin juni 2016 in de bergen. Met de blik van een journalist die de dagelijkse gekte van het nieuws op de voet volgt en op zoek gaat naar de verhalen erachter. De adrenaline nog in mijn bloed.

Het jaar dat achter me lag was intens geweest. Het werd ingeluid door de algemene verkiezingen in Turkije op 7 juni 2015, die ik vanuit Diyarbakır volgde. De euforie die na het bekend worden van de uitslag losbarstte, bedwelmde de stad. De HDP, de Democratische Volkspartij, een linkse partij die is voortgekomen uit de Koerdische beweging en waarin Koerdische en Turkse linkse partijen en maatschappelijke groeperingen een alliantie waren aangegaan, had maar liefst dertien procent van de stemmen binnengesleept. Daarmee had de partij niet alleen de kiesdrempel van tien procent ruimschoots gehaald, maar ook – en dat zou cruciaal blijken voor latere ontwikkelingen – de AKP van Recep Tayyip Erdoğan van de meerderheid in het parlement afgeholpen.

's Avonds barstte een volksfeest los op de straten rondom het HDP-partijkantoor. Mensen wisten niet waar ze het zoeken moes-

ten van vreugde. Muziek, grote cirkels van dansende mannen, vrouwen en kinderen, vreugdevuren en vuurwerk, slogans, vlaggen en vlaggetjes, ballonnen, toeterende auto's, gezichten waar de extase en soms ook nog de verbijstering, het ongeloof vanaf spat-ten. Een partij die voortkomt uit het Koerdisch verzet met meer dan tachtig afgevaardigden naar het parlement in Ankara? Echt?

Drie maanden later werd ik Turkije uitgezet. Even in het kort: Erdoğan accepteerde de winst van de HDP niet en stuurde aan op nieuwe verkiezingen. Hij liet de oorlog met de PKK, die sinds begin 2013 op een laag pitje stond wegens een tweezijdig staakt-het-vuren, weer losbarsten om nationalistische kiezers naar zich toe te trekken en smoorde de euforie van de Koerden in dood en verderf. Ik deed verslag van de hernieuwde oorlog en van het verzet ertegen, werd in de kraag gevat en vanuit het oosten van het land onder begeleiding van twee agenten eerst op een vliegtuig naar Istanbul en daarna naar Amsterdam gezet. Oprotten, pottenkijker.

Ik herinner me mijn laatste reis door Bakur levendig. In een gepantserd legervoertuig werd ik van Yüsekova naar Hakkari gebracht, en weer terug – vraag me niet waarom. De muziek in het voertuig stond snoeihard. Felle nationalistische agressie, geen ontsnappen aan. Ik probeerde de sterrenhemel te zien door het raampje rechts van mij maar het was te klein en bovendien betralied. Toch hield ik mijn blik op het zwarte buiten gericht. Met de soldaten om mij heen wilde ik niets te schaften hebben, op geen enkele manier contact maken. Ik was hun gevangene. We verafschuwden elkaar maar we waren verbonden door ons mogelijke lot: elk moment kon een PKK-strijder ergens in de bergen om ons heen een berm bom laten exploderen en onze lichamen in stukken de lucht in laten spatten. Het zou niet de eerste keer zijn op deze weg. Nu! dacht ik. Ik hield mijn adem in. Nu! Nu! Niets.

Nu ben ik terug in Koerdistan. In het hart van de strijd nog wel, om die van dichterbij dan ooit tevoren te volgen.

Watermeloen

Hier wil ik doorgaan met het soort journalistiek over de PKK dat ik in Turkije en vooral in het zuidoosten met de meeste liefde bedreef: de verhalen vertellen van gewone dorpingen en stedelingen. Niet dat ik nooit eens een lokaal of nationaal politicus interviewde, maar de reportages over hoe gewone mensen worden geraakt door oorlog en de steeds verder afbrokkelende democratie, waren volgens mij aansprekender. Waarom zou ik dezelfde tactiek niet op de PKK en de YPG/J toepassen? Ik had nu al een paar keer het leiderschap geïnterviewd, maar hoe denkt het 'voetvolk' onder de bewapenden eigenlijk? Waar strijden zij voor, en waarom? Hoe ziet hun dagelijks leven eruit?

Als niet-*embedded* journalist kom je daar niet bij. Ik herinner me dat ik in het najaar van 2015, dus ruim voor ik mijn jaar bij de PKK begon, op een PKK-basis aan het front bij Kirkuk terechtwam. Ik interviewde de commandant en sprak met een paar strijders. Na een uurtje of anderhalf werd me te verstaan gegeven dat ik weer weg moest. Mocht ik nog even binnen in de barakken kijken? Nee. Was er tijd voor een langer interview met een paar strijders? Nee. Ze hadden weer een taak te doen, hun tijd was op. Wat voor taak dan? Gewoon, een taak, en dat was dat. Terwijl ik nou juist nieuwsgierig was naar het grotere verhaal. Dat zou ik nu gaan halen.

Mijn eerste afspraak is met Cemil Bayık. Hij is de co-leider van de Unie van Gemeenschappen in Koerdistan, kortweg de KCK, de koe-pelorganisatie waar ook de PKK onder valt. Het komt erop neer dat hij, samen met Besê Hozat, de hoogste baas is na de medeoprichter en leider Abdullah Öcalan. Die zit sinds begin 1999 gevangen op Imralı, een gevangenseiland in de Zee van Marmara ten zuiden van Istanbul.

Ik heb Bayık, codenaam kameraad Cuma, al een paar keer eerder geïnterviewd. Hij wil me welkom heten bij de PKK en doorspreken wat ik in het jaar dat voor me ligt allemaal kan doen. Heel concreet